

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRIILOR PRIVIND POPULAȚIA AUTOHTONĂ A DOBROGEI ÎN SECOLELE VIII—VII î.CHR.

GABRIEL JUGĂNARU

Încă din 1964 când a fost publicat primul studiu monografic referitor la cultura tracică de tip Babadag¹, au fost relevate pe baza studiului ceramicii și a observațiilor stratigrafice, trei faze de evoluție — datate între secolele XI și VII î.Chr.

Astăzi — după mai bine de 30 de ani de intense cercetări în numeroase așezări aparținând culturii Babadag² — răspândite pe tot teritoriul Dobrogei, în estul Munteniei și în sudul Moldovei, s-a acumulat o mare cantitate de informație, care, pe lângă confirmarea ipotezelor emise în studiul din 1964, ne poate aduce importante lămuriri asupra unor probleme și aspecte încă neelucidate.

Pentru început, să trecem în revistă câteva din aceste lacune care încă mai persistă în cunoașterea globală a culturii Babadag.

Astfel, pentru începutul culturii Babadag — respectiv faza I (sec XI î. Chr.), se pune problema proporției în care grupul cultural Tamăoani — Holercani, grefat la un moment dat pe faza Babadag I, reprezintă puntea de legătură dintre sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului³.

În ceea ce privește faza Babadag II (sec. X—IX î. Chr.) trebuie pe deplin lămurită problema aportului și a poziției acesteia în marele compex al ceramicii imprimate (Insula Banului, Psenicevo, Babadag, Cozia, Saharna-Solonceni)⁴.

¹ S. Morintz, *Dacia S.N.* VIII 1964, p. 101—108.

² Vezi harta așezărilor de tip Babadag, S. Morintz, *Thraco-Dacica*, VIII, 1987 p. 40 fig. I. După 1987 așezări Babadag au mai fost descoperite în următoarele puncte: Satu Nou — Valea lui Voicu — Jud. Constanța, Bucu — jud. Ialomița, Siliștea—Popina și Siliștea—Conac — jud. Brăila, Ijdileni Frumușița și Piscu Cimitirul Vechi — jud. Galați, Dealul Tichilești, Cotul Tichilești, Niculițel—Cornet, Telița Celic-Dere și Independența (Murighiol) — Ghiolul Pietrei — din jud. Tulcea.

³ A. Laszlo, *Memoria Antiquitatis XII—XIV* 1986 p. 65—91; O. Levitkii, *Symposia Thracologica* 9, 1992, p. 119—121.

⁴ S. Morintz, *op. cit.*, p. 64—65.

În fine, ultima fază a culturii Babadag (sec. VIII—VII î. Chr.) — asupra căreia ne vom apleca în cele ce urmează, are încă numeroase necunoscute. Astfel, după evoluția înfloritoare a triburilor tracice din secolele X—IX î. Chr. — când cultura Babadag atinge apogeul, urmează o perioadă frământată, în care, pe lângă penetrația în forță în partea de vest a arealului culturii Babadag, a triburilor culturii Basarabi⁵, mai sunt de semnalat și incursiunile sporadice ale călăreților cimerieni — aceștia din urmă fiind — după anumite opinii⁶, singurii „vinovați” de dispariția înfloritoarei culturii tracice de la Gurile Dunării.

Câteva aspecte importante merită a fi urmărite în evoluția acestei ultime faze a culturii Babadag.

Astfel, trebuie conturată sfera relațiilor Babadag-Basarabi; mai apoi merită încercată o aprofundare a ipotezei potrivit căreia faza Babadag III este împărțită în două sub-faze⁷; nu în ultimul rând, ar fi de dorit o elucidare a modului în care cultura Babadag își încheie existența. Este o dispariție bruscă, liniară — datorată unei catastrofe militare sau o dispariție lentă, în trepte — sau mai bine-zis o transformare către cultura Hallstattului târziu, așa cum par să ne dovedească descoperirile de la Telița-Celic-Dere (jud. Tulcea)⁸?

Dar să vedem în cele ce urmează, pe baza informațiilor arheologice „la zi”, care sunt elementele definitorii ale evoluției triburilor tracice din Dobrogea secolelor VIII—VII î. Chr.

De la bun început trebuie distinse două categorii de așezări. În primul rând menționăm așezările care continuă locuirea din fazele anterioare (Babadag⁹, Beidaud¹⁰, Niculișel—Cornet¹¹, Dealul Tichilești¹², Garvăn—Mlăjițul Florilor¹³ — din județul Tulcea și Rasova—Malul Roșu¹⁴, Satu Nou—Valea lui Voicu¹⁵ — din județul Constanța).

În al doilea rând distingem așezările nou întemeiate (fără urme de locuire din etapele anterioare) care aparțin deci în exclusivitate fazei

⁵ M. Brudiu, SCIVA 42, 3—4/1991, p. 221—239.

⁶ G. Simion, Symposia Thracologica, 7, 1989 p. 215; idem, *Teritoriul istro-pontic și problema cimeriană în Masivul traco-cimerian. Probleme actuale*, Chișinău 1994 p. 5.

⁷ S. Morintz, *op. cit.*, p. 67.

⁸ G. Simion, *op. cit.*, 1989, p. 218—219.

⁹ S. Morintz, *op. cit.*, 1964; idem, Peuce II 1971, p. 18—25; idem, XVI, 1986, p. 58—64; idem, *op. cit.*, 1987 p. 39—71.

¹⁰ G. Simion, E. Lazurcă, Peuce, VII, 1980, p. 37—54; G. Simion, *op. cit.*, 1989 p. 216.

¹¹ Fl. Topoleanu, G. Jugănar, *Așezarea hallstattiană de la Niculișel-Cornet (jud. Tulcea). Raport preliminar*, in Peuce XI (sub tipar).

¹² G. Simion, *Săpăturile arheologice efectuate în așezarea hallstattiană de la Tichilești (jud. Tulcea)*, raport prezentat la a XXVI-a Sesiune națională de rapoarte Iași 1992.

¹³ G. Jugănar, *Așezarea hallstattiană de la Garvăn-Mlăjițul Florilor (jud. Tulcea)*, raport prezentat la a XXVII-a Sesiune națională de rapoarte, Constanța, 1993.

¹⁴ M. Irimia, Pontica, VII, 1974, p. 75—137; idem, Pontica XIV 1981, p. 239—248.

¹⁵ M. Irimia, N. Conovici, Symposia Thracologica, 1992, p. 123—124.

Babadag III (Enisala—Palanca¹⁶, Telița—Celic Dere¹⁷, Cotul Tichilești¹⁸ — din județul Tulcea, Canlia¹⁹ — din județul Constanța).

Întemeierea acestor noi așezări poate fi pusă pe seama unui spor demografic.

Abia acum, în faza Babadag III, vor fi efectuate mari lucrări de fortificare (Babadag²⁰ și Beidaud²¹) unde vor fi construite valuri și șanțuri de apărare, așezările fortificate devenind adevărate *dave*, în jurul cărora se vor dezvolta mici așezări satelit.

Momentul construirii acestor fortificații poate fi pus în legătură cu apariția la Dunărea de Jos a triburilor culturii Basarabi — către sfârșitul secolului VIII î.Chr. Aceste populații vor rămâne în zonele limitrofe ale culturii Babadag — respectiv în estul Munteniei și în sudul Moldovei, ocupând așezările Babadag (Piscu—Cimitirul Vechi²² și Ijdileni—Frumușița²³ din județul Galați). Această invazie are ca prim efect restrângerea arealului culturii Babadag la teritoriul Dobrogei²⁴.

Încercările triburilor Basarabi de a „forța” Dunărea, precum și eventualele incursiuni ale acestora în Dobrogea, nu sunt până la ora actuală dovedite de descoperiri arheologice. Există însă la Rasova—Malul Roșu²⁵ din județul Constanța și la Cotul Tichilești²⁶ din județul Tulcea, în două așezări Babadag situate pe Dunăre, mărturii ale unor contacte culturale Babadag—Basarabi. În cele două așezări au fost descoperite câteva vase tipice pentru cultura Basarabi. Nu se poate vorbi în stadiul actual al cercetărilor de existența unor așezări Basarabi în Dobrogea. Asemenea contacte culturale — deja atestate arheologic, se pare că nu depășesc linia Dunării.

În ceea ce privește existența celor două sub-faze ale fazei Babadag III, aceasta poate fi dedusă — așa cum s-a dovedit, pe baza contemporaneității parțiale cu cultura Basarabi²⁷. Dacă am apela la studiul materialului ceramic — atunci datorită caracterului uniform al acestuia, ar fi mai greu, dacă nu chiar imposibil, de dovedit existența celor două sub-faze.

¹⁶ E. Lăzurcă, Gh. Mănușu Adameșteanu, *Materiale și Cercetări Arheologice*, 1980, Tulcea p. 146—156.

¹⁷ G. Simion, *op. cit.*, 1989, p. 218—219.

¹⁸ V. H. Baumann, *Săpături de salvare efectuate în anul 1990 în zona de vest a orașului Isaccea, județul Tulcea. Așezarea rurală antică de la Revărsarea punctul „Cotul Tichilești”*, raport prezentat la a XXV-a Sesiune națională de rapoarte Piatra Neamț, 1991.

¹⁹ M. Irimia, *op. cit.*, 1981 p. 239—247.

²⁰ S. Morintz, *op. cit.*, 1987, p. 41—45.

²¹ G. Simion E. Lazurcă, *op. cit.*

²² M. Brudiu, *op. cit.*, p. 221—239.

²³ *Ibidem*.

²⁴ G. Jugănar, *Câteva date despre relația Babadag III-Basarabi pe teritoriul Dobrogei, în Procese etnoculturale și etnosociale la finele mileniului I î.e.n — prima jumătate a mileniului I en, în sud-vestul URSS și teritoriile limitrofe*, Chișinău 1991, p. 20—21.

²⁵ M. Irimia *op. cit.*, 1974 ; *idem*, *op. cit.*, 1981.

²⁶ V. H. Baumann, *op. cit.*

²⁷ G. Jugănar *op. cit.*, 1991.

Un argument în favoarea acestora îl constituie grosimea stratului arheologic atribuit fazei a III-a, din aşezarea eponimă de la Babadag (de până la 1 metru), unde au fost observate mai multe etape constructive²⁸.

Au fost depistate numeroase podini de lut galben tasat — urme ale unor locuinţe de suprafaţă. Acesta era tipul de locuinţă predominant în aşezările tracilor din secolele VIII-VII î. Chr. din Dobrogea. Locuinţele rectangulare aveau podele din lut galben tasat, pereţii constând din împletituri de pari, nuiele sau stuf lipite cu lut. În fiecare locuinţă exista cel puţin o vatră.

Nu lipseau locuinţele de tip bordei — mai ales în cazul aşezărilor de mai mică importanţă.

În legătură cu evoluţia celor două tipuri de locuinţă în cultura Babadag — putem aprecia că locuinţa de suprafaţă poate fi atribuită fazelor II şi III, în timp ce bordeiul este specific fazei I, şi mai rar în fazele următoare.

Tot în aşezarea de la Babadag au fost observate indicii ale unei sistematizări primare a spaţiului de locuit. Astfel în stratul aparţinând fazei Babadag III locuinţele noi au fost construite peste cele vechi — respectându-se conturul locuinţei anterioare cât şi modul de dispunere a vetrei.

De asemenea în zona de sud a aşezării de la Babadag — adică în apropierea valului şi şanţului de apărare, locuinţele sunt foarte rare, în schimb zona respectivă este perforată de numeroase gropi tronconice şi cilindrice pline cu resturi menajere.

Tot la Babadag, descoperirile din ultimii ani releva existenţa unei zone rituale, unde au fost descoperite gropi cu oseminte umane²⁹.

Mari controverse în studierea culturii Babadag apar odată cu modul în care aceasta îşi încheie existenţa.

S-a vorbit de un popor de călăreţi³⁰ care a pustiit acest spaţiu, dar urmele unor asemenea conflicte războinice sunt astăzi greu de dovedit, numai nivelele de distrugere din aşezări putând constitui argumente pro în acest sens.

Însă, în marea aşezare de la Babadag — considerată a fi cea mai reprezentativă pentru cultura Babadag, acest nivel de distrugere (incendiere) nu este observat. Este drept că acolo existau locuinţe incendiate, dar ele sunt puţine la număr, aşa încât nu se poate afirma că la Babadag ultimul nivel de locuire se termină prin incendiere.

Aceeaşi situaţie este întâlnită şi în aşezări mai mici (Dealul Tichileşti, Cotul Tichileşti, Niculiţel-Cornet, Gârvan-Mlăjitul Florilor, pentru a cita numai câteva exemple.

Cum va dispărea atunci cultura Babadag ?

²⁸ S. Morintz. *op. cit.*, 1987 p. 66.

²⁹ S. Morintz, G. Jugănu, *Cetatea hallstattiană de la Babadag (judeţul Tulcea)*, raport prezentat la a XXVII Sesiune naţională de rapoarte, Constanţa 1993

³⁰ Al. Vulpe, *Memoria Antiquitatis* II 1970, p. 203.

Sfârșitul său a fost stabilit către mijlocul secolului VII a. Chr.³¹ deci cu câțiva ani înainte de întemeierea coloniei miletiene Histria. Cum rămâne atunci cu descoperirile de la Beidaud³², Argamum³³ și mai ales Telița Celic-Dere³⁴, unde alături de ceramica de tip Babadag III au fost descoperite fragmente ceramice grecești?

Pe de altă parte, în marea așezare de la Babadag nu a fost descoperit până acum nici un fragment ceramic grecesc³⁵.

Iată de ce considerăm că nu trebuie să aplicăm aici o singură regulă prin care să concepem dispariția acestei culturi la un moment cronologic unic. Este posibil ca la Babadag locuirea să fi încetat—asa cum s-a afirmat, la mijlocul secolului VII î. Chr., dar evoluția culturii Babadag să fi continuat în alte așezări (Beidaud, Argamum, Telița-Celic-Dere).

Descoperirile de la Telița-Celic-Dere ne indică veriga de legătură dintre Hallstattul mijlociu și cel târziu. Acolo așezarea de tip Babadag III a evoluat spre grupul cultural Ferigele-Bârsești.

O situație asemănătoare a fost întâlnită și la Rasova-Malul Roșu, descoperirile de acolo stârnind, după publicare, vii controverse³⁶.

LE STADE ACTUEL DES RECHERCHES SUR LA POPULATION AUTOCHTONE DE DOBROUDJA AUX VIIIe—VIIe SIECLES AV. J.CHR.

Partant des informations archéologiques réunies pendant plus de 30 ans de recherches méthodiques sur les sites de la culture Babadag, l'auteur se propose d'étudier certains aspects et problèmes du développement final de la culture Babadag, étape qui se situe au VIIIe—VIIe siècles a. Chr.

Pour commencer, y sont examinées les rapports des tribus de la culture Babadag avec celles de la culture Basarabi, arrivées dans la région du Bas-Danube vers la fin du VIIIe siècle a. Chr. Ensuite est étudiée l'hypothèse selon laquelle la phase Babadag III serait à diviser en deux sous-phases. L'auteur est d'avis que l'hypothèse semble se confirmer non seulement vu la contemporanéité partielle des cultures Babadag et Basarabi, mais aussi en raison des arguments d'ordre stratigraphique, évidents surtout dans l'agglomération éponyme de Babadag. En troisième lieu, l'auteur aborde la question concernant la manière dont a fini la culture Babadag. S'est-il agi d'une brusque disparition linéaire due à quelque catastrophe militaire ou bien d'un lent processus progressif, d'une transition progressive — pour être plus précis — vers la culture du Hallstatt final, comme semblent le suggérer les découvertes de Celic-Déré (dépt de Tulcea)?

Selon l'auteur, la fin de la culture Babadag ne saurait être imaginée comme un moment chronologique unique. S'il est probable — comme on l'a affirmé — que l'agglomération de Babadag ait achevé son existence vers le milieu du VIIe siècle av. J. Chr., le développement de la culture de ce nom a dû se poursuivre ailleurs, dans des agglomérations de moindre importance (Beidaud, Argamum, Celic-Déré). Les résultats de Celic-Déré indiquent le chaînon de liaison entre le Hallstatt noyen et le Hallstatt final. Là, l'agglomération de type Babadag III a évolué vers un milieu culturel similaire sinon identique à celui de type Ferigele-Bîrsești.

³¹ S. Morintz, *op. cit.*, 1987, p. 52.

³² G. Simion, E. Lăzurcă, *op. cit.*

³³ M. Coja 41, 1972, 3, p. 33—44.

³⁴ Informații oferite cu amabilitate de dl. G. Simion.

³⁵ S. Morintz, *op. cit.* 1986, p. 64.

³⁶ Idem, *op. cit.*, 1987, p. 67; M. Irîmia, *Thraco-Dacica*, IX, 1988, p. 149—152.